किरात क्षेत्रमा प्रचलित हाक्पारे गीतको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
जमुना राई
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ
२०६३

स्वीकृतिपत्र

… … … …… … …. …

(प्रा. घनश्याम उपाध्याय)

विभागीय प्रमुख

… … … …… … …. …

(डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल)

शोधनिर्देशक

… … … … … … … …

(प्रा.मोहनराज शर्मा)

बाह्यपरीक्षक

शोधमूल्याङ्कन समिति

मिति: २०६३/१२/२६

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षकी छात्रा जमुना राईले **किरात क्षेत्रमा प्रचलित हाक्पारे गीतको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६३/१२/२२

(डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल)
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनको लागि आदरणीय गुरु डा.खगेन्द्रप्रसाद लुइटेलज्यूका निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । आफ्नो अमूल्य समय दिई मलाई उचित सल्लाह, सुझाव र सही मार्ग-निर्देशनसमेत दिनु भई यस शोधकार्य लेखनको अभिप्रेरित गर्नुहुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुज्यूप्रति म हार्दिक अभार एवम् कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

यो शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा. घनश्याम उपाध्यायज्यूप्रति कृतज्ञ छु । त्यस्तै नेपाली साहित्य तथा भाषाका विविध शीर्षकहरूमा शोधकार्य गर्न अवसर दिँदै आएकोमा नेपाली केन्द्रीय विभागलाई र शोधपत्र तयारी गर्दा आवश्यक पुस्तकहरू उपलब्ध गराइदिने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालय हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यो शोधकार्यमा आवश्यक महत्त्वपूर्ण सामग्री प्रदान गर्नुहुने आदरणीय दाइ निर्विक राई र डि.बी. आङ्बुङलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यो शोधपत्र तयारीका क्रममा टङ्कण गरी सहयोग गरिदिनु हुने राम भाइलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, प्रस्तुत शोत्रपत्र समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरसमक्ष पेश गर्दछु ।

===========
===========
===

मिति : २०६३/१२/२२
शैक्षिक सत्र : २०५९/०६१

जमुना राई
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभवन विश्वविद्यालय

सङ्क्षेपीकरण

सङ्क्षिप्त रूप		पूर्ण रूप
ई.सं.	-	ईश्वी सम्वत्
एम्.ए.	-	मास्टर्स् अफ् आर्ट्स
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ने.रा.प्र.प.	-	नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान
पृ.	-	पृष्ठ
प्रा.	-	प्राध्यापक
वि.सं	-	विक्रम सम्वत्
सम्पा.	-	सम्पादक

विषयसूची

क्र.सं.		पृष्ठ
	पहिलो परिच्छेद	
	शोधप्रस्ताव	**१-४**
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधकार्यको प्रयोजन	१
१.३	विषयपरिचय	१
१.४	समस्यकथन	२
१.५	उद्देश्यकथन	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	शोधकार्यको औचित्य	४
१.८	शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.९	सामग्री सङ्कलन	४
१.१०	शोधविधि	४
१.११	शोधपत्रको रूपरेखा	४
	दोस्रो परिच्छेद	
	हाक्पारे गीतको परिचय, प्रयोग क्षेत्र र प्रयोगकर्ता	**५-२४**
२.१	हाक्पारे गीतको परिचय	५
२.२	हाक्पारे गीतको नामकरण	६
२.३	हाक्पारे गीत प्रयोग हुने अवसर	१०
२.४	हाक्पारे गीतको प्रयोग क्षेत्र	१४
	२.४.१ किरात जाति र क्षेत्र	१४
	२.४.२ विशेष प्रयोग क्षेत्र	१६
२.५	हाक्पारे गीतको प्रयोगकर्ता	१७
	२.५.१ समुदाय	१८
	२.५.१.१ पेसागत समुदाय	१८
	२.५.१.२ उमेर समूह	१९
	२.४.१.३ जातीय सुमदाय	२०
	१. राई जातिको सामान्य परिचय	२१
	२. लिम्बू जातिको सामान्य परिचय	२२
	३. याक्खा जातिको सामान्य परिचय	२३
	तेस्रो परिच्छेद	
	हाक्पारे गीतको सङ्कलन	**२५-६१**
३.१	राई जातिमा प्रचलिच हाक्पारे गीतको सङ्कलन	२५
	१. गौथली ज्यानले	२५

२. बाँसकाटी ढुङ्ग्रो २५
३. अरुणै खोला २६
४. आकाशै ज्यानको २८
५. तेनालै ज्यानको २८
६. संसारै खायो २९
७. घुरुमा घुरु २९
८. गोठालो दाइले ३०
९. राजाको हात्ती ३०
१०. माली त गाईको ३१
११. हुरुमा हुरु ३१
१२. तिमी र म ३२
३.२ लिम्बू जातिमा प्रचलित हाक्पारे गीतको सङ्कलन ३३
१. साःमुइ साम्लो ३३
२. याङदाङ् फोङ्मा साम्लो ३४
३. माङ्गेना साम्लो ३५
४. फुङनावा साम्लो ३६
५. फुङ्वा चाःङ्माः साम्लो ३८
६. फःजेओला साम्लो ४९
७. आशीर्वाद ५२
८. सृष्टि वर्णन ५३
९. नबोलेसम्म ५४
१०. सगीबुङ्ग अम्बी ५६
३.३ याक्खा जातिमा प्रचलित हाक्पारे गीतको सङ्कलन ५६
१. इदेन एल्लोक ५६

चौथो परिच्छेद

हाक्पारे गीतको वर्गीकरण **६२-६९**

४.१ हाक्पारे गीतको वर्गीकरणका आधारहरू ६२
४.२ किरात क्षेत्रका राई जातिमा प्रचलित हाक्पारे गीतको वर्गीकरण ६३
४.२.१ सहभागिताका आधारमा ६३
४.२.१.१ एकल ६३
४.२.१.२ जुहारी ६४
४.२.२ उमेरका आधारमा ६४
४.२.२.१ युवा समूह ६५
४.२.२.२ वृद्ध समूह ६५
४.२.३ विषयका आधारमा ६५

४.२.३.१ सामाजिक विषयवस्तु ६६
४.२.३.२ विशुद्ध प्रेमभाव ६६
४.३ किरात क्षेत्रका लिम्बू जातिमा प्रचलित हाक्पारे गीतको वर्गीकरण ६६
४.३.१ सहभागिताका आधारमा ६७
४.३.१.१ एकल ६७
४.३.१.२ जुहारी ६७
४.३.२ आकारका आधारमा ६८
४.३.२.१ लघु आकार ६८
४.३.२.२ लघुत्तम आकार ६८
४.३.३ विषयवस्तुका आधारमा ६८
४.३.३.१ धार्मिक विषय ६९
४.३.३.२ संस्कारिक विषय ६९
४.३.३.३ सामान्य विषयमा ६९
पाँचौं-परिच्छेद
हाक्पारे गीतको विश्लेषण **७०-९८**
५.१ संरचनाका आधारमा हाक्पारे गीतको विश्लेषण ७०
५.१.१ विविध पङ्क्तिपुञ्ज ७१
५.१.२ फुँदाहरूको अत्यधिक प्रयोग ७२
५.१.३ फुँदाहरूबीच अन्तर्सम्बन्ध ७२
५.१.४ सुरुको चरण संक्षिप्त प्रयोग ७४
५.१.५ तुकबन्दी ७५
५.१.६ आन्तरिक संरचना ७५
५.१.६.१ भावगत व्यवस्था ७६
५.१.६.२ लयगत स्वरूप ७७
५.१.७ बाह्य संरचना ७७
५.१.७.१ शिल्पसौन्दर्य ७८
५.२ विषयवस्तुका आधारमा हाक्पारे गीतको विश्लेषण ८३
५.२.१ मुन्धुमी वा धार्मिक विषय ८३
५.२.२ सामाजिक विषय ८७
५.२.३ प्राकृतिक र भौगोलिक विषय ९२
५.२.४ आर्थिक अवस्थाका विषय ९४
५.३ प्रस्तुतिका आधारमा हाक्पारे गीतको विश्लेषण ९५

छैटौँ परिच्छेद ९९-१०९

हाक्पारे गीतको विशेषता र महत्त्व

६.१ हाक्पारे गीतको विशेषता ९९

६.१.१ मौलिक विशेषता ९९

१ भाका बस्ने प्रचलन ९९

२. विवाह बन्धनमा बाँधिने १०१

३. भाषा, भाव र प्रस्तुतिगत शिष्टता १०१

४. किरात समुदायको साझा संस्कृति १०२

५. प्रकृतिलाई नियन्त्रण राख्ने क्षमता १०२

६. विविध अवसरमा प्रयोग १०३

७. गहन शैलीको प्रयोग १०३

८. किरात दर्शनको अवलम्वन १०३

९. साझा जीवनपद्धतिको झलक १०४

१०. आयामगत मौलिकता १०४

६.१.२ सैद्धान्तिक र सामान्य विशेषता १०४

१. सदाकालिक गीत १०५

२. जुहारी १०५

३. नृत्य र वाद्यवादनको बेवास्ता १०५

४. स्थानीयता १०६

५. विषयवस्तुगत विविधता १०६

६. सहभागितामा विविधता १०७

६.२ हाक्पारे गीतको महत्त्व १०७

१. साहित्यिक महत्त्व १०७

२. साङ्गीतिक महत्त्व १०८

३. ऐतिहासिक महत्त्व १०८

४. सामाजिक महत्त्व १०८

५. भौगोलिक महत्त्व १०९

सातौँ परिच्छेद

उपसंहार ११०-१११

सन्दर्भसामग्री सूची